

UZ PRODUKTĪVU MĀCĪŠANOS ORIENTĒTAS VĒRTĪBAS DEBAŠU PROCESĀ

Values Highlighting Productive Learning in the Process of Debating

Maija Ročāne

Liepājas Universitāte, Latvija

Alīda Samuseviča

Liepājas Universitāte, Latvija

Abstract. *The lack of students' motivation is quite often the reason why students have low academic abilities and achievements. However, this can be a consequence of a lack of productive learning-oriented values. The empirical findings of the survey reveal that engagement in the process of debating contributes to the ability of students to evaluate and recognize the values gained during the debates, as well as students' self-direction, which contributes to their progression and productivity in different life situations. Students' responses to the values gained in the process of debating reveal that students' ability to self-direction increases proportionally to the students' length of experience of debating, while focusing on achievements reduces. Thus the achievement of long-term goals has been highlighted in comparison with short-term goals. The aim of the publication is to find out students' opinion about the values acquired during the process of debating, revealing and characterizing the pedagogical potential of the implementation of the debate.*

Keywords: *debating, self-direction, cooperation, achievements, students.*

Ievads

Introduction

Par produktīvu mācīšanos var uzskatīt procesu, kurā īstenojas skolēna ilgtermiņa attīstība, nevis tiek iegūti sasniegumi atsevišķās mācību situācijās (Grow, 1991). Izglītības mērķis ir sekmēt skolēnu spēju pašrealizēties un pašnoteikties (Grow, 1991). Projekta „Kompetenču pieeja mācību saturā” (2017) ietvaros izstrādātajā mācību satura un pieejas aprakstā ir uzsvērts, ka „lai sasniegtu mērķi – nodrošināt katram skolēnam mūsdienīgas lietpratības izglītību, būtiski ir līdz ar saturu pilnveidot arī pieeju mācībām, nostiprinot uzvaru pārbīdi no gatavu zināšanu nodošanas uz mācīšanās vadīšanu, kur skolēni mācās iedziļinoties, jo skolotājs:

- izvērza skolēniem skaidrus un jēgpilnus sasniedzamos rezultātus;
- mācību procesā piedāvā daudzveidīgus, kompleksus, personiski nozīmīgus uzdevumus, kas dod iespēju veidot patiesu izpratni,

savstarpēji saistīt mācību procesā apgūto, rosina izvēlēties piemērotākos problēmu risināšanas paņēmienus;

- nodrošina atbilstošu atbalstu un regulāru atgriezenisko saiti mācību laikā;
- rosina skolēnus reflektēt par savu mācīšanos un domāšanu” (Valsts Izglītības satura centrs, 2017: 2).

Tādējādi tiek akcentēta ne tikai mācīšanās satura pilnveidošanas nepieciešamība, bet arī patiesu izpratni veicinoša mācīšanās pieeja, ietverot arī produktīvu metožu kopuma pielietošanu. Viena no mācību metodēm, kuras īstenošanas procesā aktuāls kļūst gan mācību saturs, gan arī mūsdienu dzīves notikumi, gan piemērotāko problēmu risināšanas paņēmieni meklēšana, gan iedziļināšanās pētāmajā problēmā, gan sadarbība, ir debates.

Publikācijas mērķis ir noskaidrot skolēnu viedokli par debašu procesā iegūtajām vērtībām, atklājot un raksturojot debašu īstenošanas pedagoģisko potenciālu. Publikācijā izmantotās metodes ir teorētiskās: zinātniskās literatūras analīze un empīriskās: aptauja un sniegto atbilžu datu kvalitatīvā kontentanalīze: atbilžu kategoriju izdalīšana no satura vienībām, izvirzot jēdzienu (Kropļijs & Raščevska, 2004).

Vērtības mācību procesā: teorētiskais konteksts *Values in the learning process: theoretical context*

Vidusskolas vecumposmā mācīšanās sākas ar ikviena skolēna attieksmi un, organizējot mācību procesu, skolotājam ir jāapzinās, ka vidusskolēni jau pavisam drīz pielietos savas zināšanas sabiedrībā, kļūstot par pilnvērtīgiem sabiedrības dalībniekiem” (Brighthouse, 2009: 40). Tieši jauniešu vecumposmā pilnveidojas „spēja izprast apgūstamo tēmu daudzšķautņainību, saskatīt iespējas problēmu risināšanai un pieņemt lēmumus” (Rutter & Rutter, 1993: 253). Taču diemžēl bieži vidusskolas vecumposmā skolēniem zūd mācīšanās motivācija, kas bieži ir iemesls skolēnu zemām akadēmiskām spējām un sasniegumiem, kā arī nepatīkai mācīties. Turklāt motivācijas trūkumu šajā vecumposmā var definēt arī kā sekas (Pētījums par priekšlaicīgas mācību pamešanas iemesliem un riskiem jauniešiem vecuma grupā no 13 līdz 18 gadiem, 2014). Iespējams, motivācijas trūkums norāda uz produktīvu mācīšanos orientētu vērtību prioritāšu sistēmas nepietiekamību. Kā arī vērā ņemams fakts ir, ka kāda konkrēta vērtība var būt nozīmīga vienam cilvēkam un nenozīmīga kādam citam (Schwartz, 2006). Sociālpсихологс Šaloms Švarcs (Schwartz) (2006) uzsver, ka vērtības ir motivācijas virzītājspēks. Viņš ir izveidojis sociālo vērtību klasifikācijas sistēmu, kas ietver 10 pamatvērtības, kuras ir klasificētas atšķirībā pēc sasniedzamā mērķa.

Švarca (2006) izdalīto vērtību raksturojošās pamatpazīmes ir:

- vērtības raksturo cilvēka pārliecība un emocijas, nevis objektīvisms un bezpersoniskums;
- vērtības virza motivāciju, sasaucoties ar vēlamajiem mērķiem, kurus cilvēki cenšas sasniegt;
- vērtības pārsniedz konkrētu darbību un situāciju robežas. Abstraktā vērtību daba atšķir to no tādiem jēdzieniem kā normas un attieksmes, kas parasti attiecas uz konkrētām darbībām, priekšmetiem vai situācijām;
- vērtības nosaka darbību, tās bieži kļūst par standartiem vai kritērijiem cilvēka izvēlei;
- katram cilvēkam ir sava vērtību prioritāšu sistēma, kārtojot vērtības pēc nozīmes, salīdzinot tās vienu ar otru (Schwartz, 2006: 249-288).

Jauniešu iegūtās vērtības debašu procesā: praktiskie aspekti *The values gained in the process of debating: practical aspects*

No 2017. gada 1. septembra līdz 2017. gada 18. decembrim tika veikta skolēnu – debatētāju aptauja. Aptaujā iesaistījās astoņdesmit 9.-12. klašu skolēni ar atšķirīgu debatēšanas pieredzes ilgumu no dažādiem Latvijas reģioniem. Lai no pētījuma dalībniekiem iegūtu pēc iespējas patiesāku informāciju, tika ievērota pētījuma dalībnieku anonimitāte.

Dalībnieku izlasi veido mērķtiecīgā atlase, kurā „pētnieks pārdomāti un apzināti izveido visproduktīvāko izlasi, kas spētu sniegt atbildes uz dalībnieku pētījuma jautājumiem. Mērķtiecīgo izlasi raksturo personīgā pieredze pētījuma tēmā” (Kamerāde, Mārtinsons, & Pipere, 2016: 311). Pētījuma mērķauditorija ir 80 jaunieši, kuri piedalās debašu aktivitātēs. Jauniešu vecumposmu raksturo vērtību sistēmas veidošanās (Eisenberg, Carlo, Murphy, & Court, 1995), pārmaiņas, domāšana kļūst intelektuālāka, atīstās pašaktualizēšanās spējas, patstāvīgā domāšana, pašiniciatīva un jēdzienu izpratne (Coleman, 2011). Tādējādi pētījuma autoru mērķauditorija ir tieši jaunieši, jo šajā vecumposmā debašu metodes īstenošanas produktivitāte ir visaugstākā.

Respondentiem ir atšķirīgs debašu pieredzes laikposms (no nepilna mēneša debašu pieredzes līdz vairāk kā 36 mēnešu debašu pieredzei). Aptaujā piedalījās arī dalībnieki ar bagātu pašpieredzi, piemēram, nacionālā debašu turnīra uzvarētāji, gan respondenti, kas spēj paust savu viedokli par pētījuma problēmu. Atšķirīgu respondentu iesaistīšana aptaujā nodrošina pētījuma rezultātu daudzveidību. Aptaujas izlasi veido 80 respondenti (40 meitenes un 40 zēni), kuru debašu pieredzes ilgums tika iedalīts laikposmos: nepilns mēnesis, no 1 mēneša

līdz 1 gadam, no 1 gada līdz 2 gadiem, no 2 gadiem līdz 3 gadiem un vairāk par 3 gadiem.

Anketēšanas procesā tika noskaidrotas skolēnu nosauktās nozīmīgākās vērtības, atbildot uz jautājumu: *Lūdzu, nosauc 3 nozīmīgākās vērtības, kuras Tu iegūsti debatējot*. Kaut arī skolēni tika lūgti nosaukt 3 nozīmīgākās vērtības, kuras viņi iegūst debatējot, ne visi respondenti spēja minēt trīs vērtības, vairāki respondenti minēja divas, vienu, kā arī 5 no aptaujātajiem respondentiem nespēja minēt nevienu vērtību. Apkopotie dati atklāj, ka skolēnu spēja nosaukt nepieciešamo vērtību skaitu ir proporcionāla debatēšanas ilgumam: vismazāk debatējot iegūtās vērtības (vidēji uz vienu respondentu - 2.32) spēja nosaukt skolēni, kuru pieredze debatēšanā ir nepilns mēnesis, savukārt visas trīs vērtības spēja nosaukt debatētāji, kuru debašu pieredzes ilgums ir garāks par 3 gadiem (skat. 1. tabulu). Tādējādi var secināt, ka skolēni ar ilgāku iesaistīšanās pieredzi debatēs, spēj labāk izvērtēt un definēt debašu procesā iegūtās vērtības.

1.tab. Respondentu sniegto atbilžu skaits salīdzinājumā pēc debatēšanas ilguma (N=80)
 Table 1 Number of respondents' answers in comparison with continuation of debating (N=80)

Debatēšanas ilgums	Līdz 1 mēnesim	No 1 mēneša līdz 1 gadam	No 1gada līdz 2 gadiem	No 2 gadiem līdz 3 gadiem	Ilgāk par 3 gadiem
Respondentu skaits	22 (13 zēni un 9 meitenes)	33 (17 zēni un 16 meitenes)	12 (7 zēni un 5 meitenes)	8 (1 zēns un 7 meitenes)	5 (2 zēni un 3 meitenes)
Iesniegto atbilžu skaits	51	73	34	22	15
Vidēji iesniegto atbilžu skaits uz 1 respondentu	2.32	2.21	2.83	2.75	3

Ir jāatzīst, ka aptaujā tika iesaistīts salīdzinoši neliels respondentu skaits ar debatēšanas pieredzi ilgāku par 3 gadiem (5 respondenti). To var izskaidrot ar faktu, ka visbiežāk debašu procesā iesaistās 10.-12. klašu skolēni, pievienojoties skolas debašu klubam, kura darbība tiek īstenota fakultatīva nodarbībās. Savukārt minētie 5 respondenti, kuru debatēšanas pieredze ir ilgāka par 3 gadiem, ir uzsākuši debatēt jau 9 klasē. Arī publikācijas autoru īstenotajā aptaujā tikai 5 no 80 respondentiem ir devīto klašu skolēni pretstatā 15 desmitās, 20 vienpadsmitās un 40 divpadsmitās klases skolēniem.

Lai atklātu skolēnu minētās vērtības, tika veikta sniegto atbilžu datu kvalitatīvā kontentanalīze: atbilžu kategoriju izdalīšana no satura vienībām, izvirzot jēdzienu (Kropļiņš & Raščevska, 2004). Jēdzieni tika izvirzīti atbilstoši

sociālpsihologa Švarca (Schwartz, 2006) izveidotās sociālo vērtību klasifikācijas sistēmas desmit pamatvērtībām, kuras klasificētas atšķirībā pēc sasniedzamā mērķa. Tās ir:

- universālisms (*universalism*) (tolerance, globāla mēroga problēmu risināšana, dabas aizsardzība, sadarbība u.c.);
- labvēlība (*benevolence*) (cilvēku labklājības saglabāšana un uzlabošana u.c.);
- tradīcijas (*tradition*) (cieņa, apņemšanās, tradīciju vai reliģiju ideju pieņemšana);
- konformitāte (*conformity*) (tādu darbību un iespaidojumu ierobežošana, kas var sagraut vai kaitēt citiem; paškontrolē; sociālās norma; atbildība u.c.);
- drošība (*security*) (veselība; sabiedrības harmonija; kārtība un stabilitāte; drošumspēja u.c.);
- vara (*power*) (sociālais statuss; kontrole; resursi; dominēšana u.c.);
- sasniegumi (*achievement*) (personīgie sasniegumi; kompetences; spējas; panākumi u.c.);
- hedonisms (*hedonism*) (dzīves baudīšana; labizjūta; jutekliskums u.c.);
- stimulācija (*stimulation*) (aizraujoša dzīve; izaicinājumi u.c.);
- pašnoteikšanās (*self-direction*) (brīvība; radošums; pašcieņa; neatkarība; izvēle; izziņa; spēja patstāvīgi domāt; pieņemt lēmumus; izvēlēties mērķus; rīkoties un pētīt) (Schwartz, 2006: 249-288).

Vērtības debatēs: pētījuma rezultāti

Values in the process of debating: results of the study

Vērtības viennozīmīgi virza cilvēka uzvedību un rīcību, paužot vēlamo sasniedzamo mērķi (Schwartz, 2006). Publikācijas autores vēlējās noskaidrot, kā mainās skolēnu vērtības attiecībā pret debatēšanas ilgumu un kādas ir skolēnu nosaukto vērtību kopsakarības.

Analizējot skolēnu atbildes, iedalot tās kategorijās un apvienojot jēdzienos (pamatvērtībās), atklājās, ka vairums skolēnu nosauktās atbildes atbilst pamatvērtībām: pašnoteikšanās un sasniegumi. Mazāk atbilžu atbilda pamatvērtībām: universālisms un hedonisms, kā arī divas atbildes varēja tikt attiecinātas uz pamatvērtību stimulācija un vienu uz pamatvērtību - vara.

Skolēnu, kuru debatēšanas pieredze ir:

- nepilns mēnesis, sniegto atbilžu kategorijas (un to skaits), kas tika iedalītas pamatvērtības jēdzienā – pašnoteikšanās, bija: pārlicība (3), pašrealizācija (2), mācīšanās (1), domāšana (1), loģiskā domāšana (1), kritiskā domāšana (1).

- no 1 mēneša līdz 1 gadam, sniegto atbilžu kategorijas (un to skaits), kas tika iedalītas pamatvērtības jēdzienā – pašnoteikšanās, bija: analītiskā domāšana (3), informācijas pratība (3), kritiskā domāšana (2), mācīšanās (2), izpratnes veicināšana (2), iespēju radīšana (1), pārliecība (1), izziņa (1), pašcieņa (1), mērķu izvirzīšana (1), domāšana (1).
- no 1 gada līdz 2 gadiem, sniegto atbilžu kategorijas (un to skaits), kas tika iedalītas pamatvērtības jēdzienā – pašnoteikšanās, bija: pārliecība (4), informācijas pratība (3), kritiskā domāšana (3), mācīšanās (3), pašrealizācija (1), analītiskā domāšana (1).
- no 2 gadiem līdz 3 gadiem, sniegto atbilžu kategorijas (un to skaits), kas tika iedalītas pamatvērtības jēdzienā – pašnoteikšanās, bija: mācīšanās (3), kritiskā domāšana (2), pārliecība (2), mācīšanās (1), domāšana (1), mērķu izvirzīšana (1).
- no 3 gadiem un vairāk, sniegto atbilžu kategorijas (un to skaitu), kas tika iedalītas pamatvērtības jēdzienā – pašnoteikšanās, bija: pārliecība (3), mācīšanās (2), informācijas pratība (1), domāšana (1), mērķu izvirzīšana (1), kritiskā domāšana (1), izpratne (1), loģiskā domāšana (1).

Apkopojot pētījuma datus, var secināt, ka nozīmīga vērtība, kuru skolēns gūst debatējot ir pašnoteikšanās, jo „viņš spēj uzņemties atbildību par mācīšanos, savas dzīves virzību un produktivitāti. Tieši attīstot pašnoteikšanos skolēns spēj pilnvērtīgi sadarboties ar klases vai arī kādas interešu grupas biedriem” (Grow, 1991). Visbiežāk skolēnu minētās pašnoteikšanās izpausmes ir pārliecība, kritiskā domāšana, mācīšanās, analītiskā domāšana.

Ievērojams skaits respondentu arī ir pauduši, debatējot iegūto vērtību: sasniegumi. Skolēnu, kuru debatēšanas pieredze ir:

- nepilns mēnesis sniegto atbilžu kategorijas (un to skaits), kas tika iedalītas pamatvērtības jēdzienā – sasniegumi, bija: iegūta kāda konkrēta kompetence (piem., svešvalodas) (10), prasmes (piem., argumentācijas) (9), labs vērtējums kādā konkrētā mācību priekšmetā vai arī vairākos mācību priekšmetos (8) zināšanas (4), pieredze (2), spējas (1).
- no 1 mēneša līdz 1 gadam sniegto atbilžu kategorijas (un to skaits), kas tika iedalītas pamatvērtības jēdzienā – sasniegumi, bija: iegūta kāda konkrēta kompetence (piem., svešvalodas) (7), prasmes (piem., argumentācijas) (11), zināšanas (8), pieredze (1).
- no 1 gada līdz 1 gadiem sniegto atbilžu kategorijas (un to skaits), kas tika iedalītas pamatvērtības jēdzienā – sasniegumi, bija: iegūta kāda konkrēta kompetence (piem., svešvalodas) (7), prasmes (piem., argumentācijas) (4), sasniegumi (1).

- no 2 gadiem līdz 3 gadiem sniegto atbilžu kategorijas (un to skaits), kas tika iedalītas pamatvērtības jēdzienā – sasniegumi, bija: iegūta kāda konkrēta kompetence (piem., svešvalodas) (5), sasniegumi (1).
- no 3 gadiem un vairāk sniegto atbilžu kategorijas (un to skaits), kas tika iedalītas pamatvērtības jēdzienā – sasniegumi, bija: pilnveidotas argumentācijas prasmes (1).

Sasniegumi viennozīmīgi ir asociējami ar rezultātu. Piemēram, iegūtās kompetences, zināšanas un prasmes ir mācīšanās procesa rezultāts. Sasniegumi ir atšķirīgi un daudzveidīgi dažādās dzīves situācijās, tie ir arī atkarīgi no cilvēka attieksmes, dzīves mērķiem, un citiem faktoriem. Piemēram, skolā tie var būt akadēmiskie sasniegumi, kas var atspoguļoties pozitīvos formālajos vērtējumos, bet ģimenes sasniegums var būt augsta materiālā labklājība (Algarabel & Dasi, 2001). Aptaujā visbiežāk minētie par skolēnu vērtībām kļuvušie sasniegumi debašu procesā ir pilnveidotas kompetences un prasmes. Ir arī jāatzīst, ka tikai skolēni, kuru pieredze debatēs ir mazāka nekā 1 mēnesis ir minējuši labu vērtējumu, kā nozīmīgu debašu procesā iegūtu vērtību.

Aplūkojot Švarca izveidotās sociālo vērtību klasifikācijas sistēmas vērtību universiālismu un respondentu sniegtās atbildes, kas var tikt attiecināmas uz šo pamatvērtību, var secināt, ka skolēnu, kuru debatēšanas pieredze ir:

- nepilns mēnesis visbiežāk ir minējuši sadarbību (6) un pilsonisko līdzdalību (1).
- 1 mēnesis-1 gads visbiežāk ir minējuši sadarbību (14), toleranci (2), pilsonisko līdzdalību (1) un atbildību (1).
- 1 gads-2 gadi visbiežāk ir minējuši sadarbību (4), toleranci (1) un pilsonisko līdzdalību (1).
- 2 gadi-3 gadi ir minējuši pilsonisko līdzdalību (2), sadarbību (1) un toleranci (1).
- 3 gadi un vairāk ir minējuši toleranci (2).

Var secināt, ka ļoti nozīmīga vērtība, kuru iegūst skolēni debašu procesā, ir sadarbība. Ir jāatzīst, ka debašu procesā būtiska ir sadarbība, jo skolēni īsteno debates, strādājot komandā (vispārizglītojošajās skolās Latvijā visbiežāk tiek īstenots Karla Popera debašu formāts, kur 1 komandā apvienojas 3 skolēni). Debašu komandā skolēnus apvieno kopējš mērķis – sagatavoties debatēm stundu vai ārpusstundu ietvaros, kopīgi un individuāli veidojot argumentus, pētot, apšaubot un diskutējot. „Veiksmīga sadarbība norisinās tikai tad, ja skolēni ir pārliecināti, ka viņi kopā var sasniegt mācīšanās mērķus. Sadarbībā nozīmīga ir grupas biedru iedrošināšana un atbalstīšana. Taču ļoti nozīmīgi ir arī sadarbojoties atklāt ikviena grupas biedra individuālo sniegumu” (Johnson, Johnson, & Holubec, 2013). Džonsons un Holubecs (Johnson, Johnson, & Holubec, 2013) ir definējuši sadarbības grupu veidus: formālā sadarbības grupa, neformālā

sadarbības grupa un ilgtermiņa sadarbības grupa. Ilgtermiņa sadarbības grupa ir produktīva, jo grupas biedriem ir iespēja sadarboties ilgākā laika posmā (Johnson, Johnson, & Holubec, 2013). Publikācijas autoru profesionālā darba pieredze ļauj secināt, ka skolēni, iesaistoties debašu procesā jau 9. vai 10. klasē, ļoti bieži izveido tieši ilgtermiņa sadarbības grupu. Debatējot kopā 3-4 gadus, viņi kopīgi iesaistās citās aktivitātēs, piemēram, apmaiņas projektos, utt.

No aptaujā minētajām vērtībām, 12 atbilžu varianti atbilst pamatvērtībai: hedonisms, kas sevī ietver labizjūtas un gandarījuma gūšanu. Respondenti ir atzinuši, ka viņi debatējot iegūst pozitīvas emocijas (10), gandarījumu (1) un labsajūtu (1). Vairāki pētnieki (Csikszentmihalyi, 1990; Myers, 2003) ir akcentējuši labsajūtas nozīmīgumu cilvēka dzīvē. Pozitīvās psiholoģijas pētnieks Mihajs Čiksentmihajs (1990) uzsver dziļas apmierinātības sajūtas nepieciešamību, kas var būt arī kādas konkrētas darbības rezultāts, piemēram, mācīšanās procesa rezultāts. Labsajūta var izpausties priekā un pozitīvās emocijās gan skolā, gan ārpus tās (Csikszentmihalyi, 1990). Cilvēki, kas jūtas laimīgāki, bieži ir arī sociāli atbildīgāki, kas izpaužas, piemēram, iesaistoties brīvprātīgajā darbā, vides sakopšanā, dažādās labdarības akcijās, utt. Tas ir „jūties labi, dari labi” fenomens (Myers, 2003: 479).

Ievērojami mazāk respondentu ir uzsvēruši pamatvērtības – stimulācija un vara. 2 meitenes, kuru debatēšanas pieredze ir no 1 mēneša līdz 1 gadam ir uzsvērušas, ka debašu process veido viņu dzīvi aizraujošu, ko var attiecināt uz pamatvērtību – stimulācija. Savukārt viens respondents- zēns, kura debatēšanas pieredze ir līdz vienam mēnesim ir uzsvēris, ka debatējot gūtā pieredze viņam dod iespēju „būt pārākam par citiem”, kas atbilst pamatvērtībai –vara.

Taču, aplūkojot visu respondentu nosauktās vērtības debatējot, un, salīdzinot tās ar Švarca izveidotās sociālo vērtību klasifikācijas sistēmas pamatvērtībām (pašnoteikšanās, sasniegumi, universālisms, hedonisms, vara un stimulācija) (skat. 2. tabulu), var secināt, ka proporcionāli debatēšanas ilgumam palielinās atbilžu kategoriju skaits, kuras var attiecināt uz pamatvērtību - pašnoteikšanās, jo tikai 17,65 % no skolēnu, kuru debatēšanas ilgums ir nepilns mēnesis, atbildēm var tikt attiecinātas uz pamatvērtību-pašnoteikšanās, pretstā 80 % skolēnu, kuru debatēšanas ilgums ir vairāk par 36 mēnešiem, atbildes ir attiecināmas uz pamatvērtību-pašnoteikšanās. Savukārt proporcionāli debatēšanas ilgumam samazinās atbilžu kategoriju skaits, kuras var attiecināt uz pamatvērtību-sasniegumi. Ja, uzsākot debates, 64.70 % skolēnu sniegtās atbildes ir attiecināmas uz sasniegumiem, tikai 6.67 % respondentu, kuri debatē ilgāk par 3 gadiem, atbildes uzsver sasniegumu nozīmīgumu.

2.tab. Skolēnu debatēšanas vērtību salīdzinājums (N=80)
 Table 2 The comparison of `s values gained in debating (N=80)

Debatēšanas ilgums	Līdz 1 mēnesim (n=22)	No 1 mēneša-1 gadam (n=33)	No 1 gada līdz 2 gadiem (n=12)	No 2 gadiem līdz 3 gadiem (n=8)	Vairāk par 3 gadiem (n=5)
Pašnoteikšanās (atbilžu skaits)	9 (17.65%)	18 (24.65%)	14 (41.18%)	11 (50%)	12 (80%)
Sasniegumi (atbilžu skaits)	33 (64.70%)	27 (36.99%)	12 (35.30%)	6 (27.27%)	1 (6.67%)
Universālisms (atbilžu skaits)	7 (13,73%)	18 (24.66%)	6 (17.64%)	4 (18.18%)	2 (13,33%)
Hedonisms (atbilžu skaits)	1 (1.96%)	8 (10.96%)	2 (5.88%)	1 (4.55%)	–
Vara (atbilžu skaits)	1 (1.96%)	–	–	–	–
Stimulācija (atbilžu skaits)	–	2 (2.74%)	–	–	–
Kopējais atbilžu skaits	51	73	34	22	15

„Pašnoteikšanās nosaka personības sociālo briedumu, tā neizpaužas atsevišķās situācijās, bet kļūst par cilvēka rakstura īpašību. Pašnoteikšanos var iemācīt, vai arī pretēji, cilvēkam var iemācīt būt atkarīgam un dažādās situācijās paļauties uz citiem. Ja skolēns ir attīstījis spēju pašnoteikties, viņš to var transformēt dažādās dzīves situācijās, izvirzot un sasniedzot uzstādītos mērķus” (Grow, 1991: 127). Tādējādi var apgalvot, ka debašu procesā tiek attīstīta skolēnu pašnoteikšanās, kas sekmē mācīšanos ilgtermiņā, kā arī, ilgstoši iesaistoties debašu aktivitātēs, skolēniem mazāk aktuāla kļūst koncentrēšanās uz sasniegumiem.

Secinājumi Conclusions

1. Skolēni ar lielāku debatēšanas pieredzi spēj saskatīt, apzināties, izvērtēt un nosaukt debašu procesā iegūtās vērtības. Pētījuma rezultāti apliecina, ka debašu procesa ieguvumu akcentēšana lielā mērā ir saistīta ar jauniešu debatēšanas ilgumu un atbilstošas individuālās pieredzes veidošanos.
2. Nozīmīga vērtība, kuru skolēni iegūst debatējot, ir viņu personības pašnoteikšanās. Pašnoteikšanās veicina virzību un produktivitāti dažādās dzīves situācijās. Visbiežāk skolēnu minētās pašnoteikšanās izpausmes ir pārliecība, kritiskā domāšana, mācīšanās un analītiskā domāšana.

3. Sasniegumi ir kādas darbības rezultāts. Par vērtībām kļuvušie sasniegumi debašu procesā ir pilnveidotās kompetences un prasmes. Skolēni, kuru pieredze debatēs ir mazāka nekā 1 mēnesis ir minējuši labu vērtējumu, kā nozīmīgu debašu procesā iegūtu vērtību.
4. Kā dominējoša debašu procesa vērtība atklājas - sadarbība. Skolēni īsteno debates strādājot komandās, veidotas ilgtermiņa sadarbības grupas. Debašu komandā skolēnus apvieno kopējš mērķis – sagatavoties debatēm stundu vai ārpusstundu ietvaros, kopīgi un individuāli iepazīt un izvēlēties argumentus, pētīt un apšaubīt, diskutēt un atklāt jaunas zināšanas, bagātinot savu pieredzi un pilnveidojot atbildīgu personības attieksmi.
5. Aptaujas rezultāti atklāj, ka proporcionāli debatēšanas ilgumam, palielinās atbilžu kategoriju skaits, kuras var attiecināt uz pamatvērtību-pašnoteikšanās, savukārt proporcionāli debatēšanas ilgumam samazinās atbilžu kategoriju skaits, kuras var attiecināt uz pamatvērtību- sasniegumi. Tādējādi var secināt, ka debašu procesā jaunieši attīsta spēju pašnoteikties, pretstatā nepieciešamībai gūt sasniegumus. Pašnoteikšanās ir nozīmīga jaunieša sociālā brieduma izpausmes forma, kas īstenojas un transformējas dažādās dzīves situācijās, kļūstot par cilvēka rakstura noturīgu īpašību.

Summary

The lack of students' motivation is quite often the reason why students have low academic abilities and achievements. However, this can be a consequence of a lack of productive learning-oriented values. The empirical findings of the survey reveal that engagement in the process of debating contributes to the ability of students to evaluate and recognize the values gained during the debates, as well as students' self-direction, which contributes to their progression and productivity in different life situations. Students' responses to the values gained in the process of debating reveal that students' ability to self-direction increases proportionally to the students' length of experience of debating, while focusing on achievements reduces. Thus the achievement of long-term goals has been highlighted in comparison with short-term goals. Publication highlights that achievements are the result of a particular action. Students who have admitted achievements as the main value gained in the process of debating mentioned that this result is good grades, improved competences and skills. However, good grades as a value were highlighted only by students whose experience in debating process is less than 1 month. Also cooperation reveals as an important value in the process of debating for students. It must be highlighted that students while debating are forming long-term co-operation. The aim of the publication is to find out students' opinion about the values acquired during the process of debating, revealing and characterizing the pedagogical potential of the implementation of the debate.

Literatūra
References

- Algarabel, S., & Dasi, C. (2001). The definition of achievement and the construction of tests for its measurement: The review of the main trends. In: *Psicologica*. Nr. 22, 43-46. Universitat de Valencia. Pieejams: <https://www.uv.es/revispsi/articulos1.01/dasi.pdf>
- Brighouse, H. (2009). Moral and Political Aims (pp. 35-51). In: *The Oxford Handbook of Philosophy of Education*. Oxford: Oxford University Press.
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. New York: Harper and Row.
- Coleman, J. C. (2011). *The nature of adolescence*. Hong Kong: Psychology press.
- Eisenberg, N., Carlo, G., Murphy, B., & Court, P. (1995). Prosocial behavior in late adolescence: A longitudinal study. *Child Development*. Vol. 66, No. 4, 1179-1197
- Grow, G. O. (1991). Teaching learners to be self-directed. *Adult education quarterly*. Volume 41, Number 4, 125-149.
- Pētījums par priekšlaicīgas mācību pamešanas iemesliem un riskiem jauniešiem vecuma grupā no 13 līdz 18 gadiem* (2014). Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija. Pieejams: <http://www.izm.gov.lv/images/statistika/petijumi/41.pdf>
- Johnson, D. W., Johnson, R., & Holubec, E. (2013). *Cooperation in the classroom*. Edina, MN: Interaction Book Company.
- Kamerāde, D., Mārtinsone, K., & Pipere, A. (2016). *Pētniecība: teorija un prakse*. Rīga: RaKa.
- Kropļijs, A., & Raščevska, M. (2004). *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs*. Rīga: RaKa.
- Myers, D. G. (2003). *Psychology, Seventh Edition*. Gordonsville: Worth Publishers.
- Rutter, M., & Rutter, M. (1993). *Developing Minds*. London: Penguin books.
- Schwartz, S. H. (2006). Basic human values: Theory, measurement, and applications. *Revue française de sociologie*. Volume 47 Number 4, 249-288.
- Valsts Izglītības satura centrs. (2017). *Izglītība mūsdienīgai lietpratībai: mācību satura un pieejas apraksts*. Rīga. Pieejams: <https://domaundari.lv/cepure/Macibu%20satura%20un%20pieejas%20apraksts.pdf>